

ΘΑ ΓΙΝΕΙ ΚΑΛΟΣ ΜΑΘΗΤΗΣ ;

Κάθε γονέας είναι εύλογο να έχει προσδοκίες αλλά και ανησυχίες για τις επιδόσεις του παιδιού του στα μαθήματα του σχολείου, ιδιαίτερα αν αυτό είναι ένα νέο άτομο που εντάσσεται για πρώτη φορά σε οργανωμένο σχολικό περιβάλλον. Είναι γνωστό όμως ότι όλοι οι μαθητές/τριες δεν επιτυγχάνουν τις ίδιες σχολικές επιδόσεις, ζήτημα το οποίο απασχολεί την εκπαιδευτική κοινότητα αρκετές δεκαετίες τώρα. Στόχος αυτού του κειμένου είναι η παρουσίαση των παραγόντων που ευθύνονται για τις χαμηλές σχολικές επιδόσεις και η όσο το δυνατόν εξάλειψή τους.

Πολλές φορές, ιδιαίτερα στις προηγούμενες δεκαετίες η αποτυχία στο σχολείο αποδιδόταν περισσότερο σε κληρονομικούς παράγοντες παρά σε κοινωνικούς. Η θέση αυτή ενισχύεται από τη γνωστή φράση: «δε τα παίρνει τα γράμματα», που όλοι μας έχουμε ακούσει. Η απορία όμως γονέων ότι το παιδί τους ενώ είναι «έξυπνο» το δυσκολεύουν τα «γράμματα», μας κάνει να αναρωτηθούμε ότι τελικά, μήπως δεν είναι υπόθεση κληρονομικών παραγόντων οι επιδόσεις στο σχολείο, αλλά κάτι άλλο; Πώς είναι δυνατόν δηλαδή, για ένα παιδί που οι γονείς αλλά και τα συγγενικά πρόσωπά του, έχουν διακρίνει σε αυτό εξυπνάδα και ευστροφία, όταν πηγαίνει στο σχολείο τα μηνύματα για τις επιδόσεις του να είναι απογοητευτικά; Αντιθέτως πολλές φορές παιδιά που δε χαρακτηρίζονται ως εύστροφα και έξυπνα, πώς μετέπειτα έχουν άριστες σχολικές επιδόσεις;

Μεγάλες έρευνες που έχουν καταγραφεί σε επιστημονικά βιβλία και άρθρα της εκπαίδευσης από τη δεκαετία του 1960 και μετά, συμφωνούν ότι η σχολική επίδοση εξαρτάται άμεσα από παράγοντες που τις περισσότερες φορές δε σχετίζονται με τους κληρονομικούς. Καθολική διαπίστωση αυτών των ερευνών είναι ότι ο βασικότερος παράγοντας που προσδιορίζει την επιτυχία στο σχολείο είναι το «περιβάλλον» της οικογένειας που έχει μεγαλώσει το παιδί πριν καν έρθει σε αυτό. Το κατά πόσο δηλαδή το παιδί έχει λάβει «ερεθίσματα» κατά τη βρεφική και νηπιακή του ηλικία, που θα το βοηθήσουν αργότερα στο δημοτικό σχολείο. Εύλογα αναρωτιέται κάποιος τι είδους ερεθίσματα είναι αυτά; Γιατί να είναι διαφορετικά από οικογένεια σε οικογένεια;

Μία σοβαρή θεωρητική προσέγγιση, που μπορεί να μας δώσει απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα είναι αυτή του Άγγλου καθηγητή Basil Bernstein που επηρέασε καταλυτικά το χώρο της Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης. Η αξιολογή δουλειά του επικεντρώνεται στη σχέση της γλώσσας που το άτομο κατέχει από την προέλευσή του και της γλώσσας που διδάσκει και προωθεί το σχολείο μέσω των προγραμμάτων σπουδών. Υποστηρίζει ότι η γλώσσα που χρησιμοποιεί το σχολείο είναι μόνο μια από τις μορφές που παίρνει στα πλαίσια της κοινωνίας. Αυτή τη γλώσσα κατέχουν με άνισο τρόπο οι μαθητές και κατ' επέκταση τα άτομα, κι αυτό έχει σχέση με το οικογενειακό τους περιβάλλον. Για τον Bernstein η γλώσσα, η γνώση χειρισμού της και η ευχέρεια εκμάθησης των κανόνων της, είναι ένας από τους σημαντικότερους, αν όχι ο σημαντικότερος παράγοντας της σχολικής επιτυχίας ή αποτυχίας. Σε διαφορετικές οικογένειες μιλούν διαφορετική γλώσσα, όχι τόσο ως προς το λεξιλόγιο, αλλά κυρίως ως προς τη δομή της και τις δυνατότητες που δίνει στο παιδί να εκφραστεί. Χρησιμοποιούν, χωρίς οι ίδιες να το γνωρίζουν, δύο διαφορετικούς γλωσσικούς κώδικες, τον περιορισμένο και τον επεξεργασμένο κώδικα. Μπορεί κανείς να τους ορίσει στο γλωσσικό επίπεδο, με κριτήριο το ύψος των πιθανοτήτων πρόβλεψης των συντακτικών στοιχείων που στην κάθε

περίπτωση θα χρησιμοποιηθούν για την οργάνωση του λόγου ως νοήματος. Στην περίπτωση του επεξεργασμένου κώδικα, ο ομιλητής διαθέτει ένα ευρύ πεδίο επιλογής σύνταξης και ο τρόπος οργάνωσης των στοιχείων που δεν μπορεί να προβλεφθεί με μεγάλο βαθμό βεβαιότητας. Στην περίπτωση του περιορισμένου κώδικα, ο αριθμός επιλογών σύνταξης είναι συχνά πολύ περιορισμένος και μπορεί κανείς να τις προβλέψει με μικρές πιθανότητες να κάνει λάθος. Οι κώδικες αυτοί διευκολύνουν ή εμποδίζουν τη συμβολική έκφραση των προθέσεων του ατόμου με την λεκτική επικοινωνία.

Η έκφραση των κοινωνικών σχέσεων καθώς και οι κοινωνικοί όροι που δημιουργούνται στα πλαίσια κάποιων οικογενειών πραγματώνεται με ένα περιορισμένο κώδικα, ο οποίος έχει απλή και προβλέψιμη σύνταξη, περιορισμένη και προσδιορισμένη, όπως είναι και οι σχέσεις που διαμορφώνονται στα πλαίσια τους. Οι σχέσεις αυτές παραμερίζουν την ατομικότητα, βασίζονται στην αυταρχικότητα και μειώνουν τα περιθώρια του ατόμου για πρωτοβουλία και σκέψη. Αντίθετα σε άλλες οικογένειες που χρησιμοποιείται επεξεργασμένος γλωσσικός κώδικας, με περίπλοκη κι απρόβλεπτη συντακτική δομή το άτομο δραστηριοποιείται, καθώς κάθε φορά καλείται να αντιμετωπίσει διαφορετικές συντακτικές δομές. Οι δυο γλώσσες καθορίζουν και δυο διαφορετικούς γνωστικούς προσανατολισμούς, εκφράζουν δυο διαφορετικούς τρόπους επικοινωνίας και διαφορετική χρήση του λόγου στις επικοινωνιακές σχέσεις. Οι γλώσσες αυτές όμως προσλαμβάνονται ως φυσικές και γίνονται αποδεκτές από τα άτομα στα πλαίσια της κάθε οικογένειας. Η αμφισβήτηση της εξουσίας από ένα παιδί στα πλαίσια μιας «οικογένειας θέσεων» παίρνει την απάντηση «επειδή έτσι σου λέω» (περιορισμένος κώδικας) μια απάντηση που δεν ενθαρρύνει την προφορική διερεύνηση των ατομικών κινήτρων και προθέσεων. Αντίθετα η οικογένεια με προσανατολισμό στο άτομο, τοποθετείται προς τα κίνητρα και τις απόψεις άλλων, ενώ οι κανόνες και η συμπεριφορά υπόκεινται σε συζήτηση. Άρα σύμφωνα με το Bernstein, το παιδί κάποιων οικογενειών υφίσταται από την πρώτη νηπιακή ηλικία έμμεση και άμεση πίεση να μετατρέπει τα συναισθήματα και τις επιθυμίες του σε λόγο. Ο έλεγχος δεν αναπτύσσεται με την τοποθέτηση του παιδιού μέσα σε σαφώς καθορισμένες καταστάσεις στις οποίες οι κανόνες και τα σύνορα έχουν διατυπωθεί ρητά. Αντίθετα ο έλεγχος επιτυγχάνεται με την ανάπτυξη όσο το δυνατόν μεγαλύτερης ποικιλίας προς παιδί. Οι άκαμπτες δομές είναι πιθανό να περιορίσουν την ανάπτυξη της ποικιλίας και απορρίπτονται. Όταν οι κανόνες είναι ρητοί τότε οι σχέσεις εξουσίας είναι πολύ σαφείς.

Πρόκειται για μια σχέση ρητής υποταγής και επιβολής. Αν είναι άρρητοι τότε η εξουσία καλύπτεται προς χάρη του δέκτη. Μια ρητή σχέση μεταξύ γονέα-δασκάλου και μαθητή περιλαμβάνει ερωτήσεις του τύπου : « πολύ ωραίος άνδρας, αλλά έχει μόνο τρία δάχτυλα», ή «πολύ καλό το σπίτι αλλά πού είναι η καμινάδα;». Το αντίθετο μια άρρητη σχέση περιλαμβάνει ερωτήσεις του τύπου : « Μίλησέ μου για αυτήν» ή «αυτό είναι πολύ ενδιαφέρον».

Τα προγράμματα σπουδών προωθούν και απαιτούν πολλές φορές επεξεργασμένους κώδικες. Το παιδί λοιπόν που έχει μεγαλώσει σε οικογενειακό περιβάλλον που χρησιμοποιεί επεξεργασμένο κώδικα μαθαίνει την επίσημη γλώσσα που απαιτεί το πρόγραμμα σπουδών από την οικογένειά του. Το γλωσσικό περιβάλλον του σχολείου είναι γνωστό, όταν για πρώτη φορά φοιτά σ' αυτό. Αντίθετα το παιδί των οικογενειών με περιορισμένο γλωσσικό κώδικα γνωρίζει μόνο την κοινή γλώσσα που χρησιμοποιείται στην επαφή μεταξύ ίσων και ομοίων στις εκφάνσεις της καθημερινότητας. Με την είσοδό του στο σχολείο βρίσκεται σ' ένα περιβάλλον ξένο και ανοίκειο. Για τα παιδιά αυτά, που

αντιλαμβάνονται και εκφράζουν τον εαυτό τους και τον κόσμο μέσα από τον περιορισμένο κώδικα, όταν μπουν στο σχολείο, είναι πολύ πιθανό να δυσκολευτούν. Πώς όμως όλα αυτά τα θεωρητικά μπορεί να γίνουν χρήσιμο εργαλείο στα χέρια του γονέα;

Η γλώσσα χαρακτηρίζεται από πολυμορφία λόγω των διαφορετικών χρήσεων της ανάλογα με την περίσταση επικοινωνίας. Η περίσταση επικοινωνίας προσδιορίζεται ανάλογα με το θέμα που διαπραγματευόμαστε, την πρόθεσή μας και το μέσο επικοινωνίας (γραπτά, προφορικά, τηλεφωνικά). Άρα το γλωσσικό ύφος που χρησιμοποιούμε (γραπτά ή προφορικά), δεν έχει πάντα μια σταθερή μορφή, αλλά το προσαρμόζουμε, ανάλογα με τις απαιτήσεις της κάθε δραστηριότητας που βασίζεται στην επικοινωνία (π.χ επικοινωνία με: μια επιστολή, ένα γράμμα σε φίλο, μια αίτηση, μια ομιλία σε κοινό, ένα άρθρο, ένα ποίημα, ένα τηλεφώνημα, οδηγίες χρήσεως κλπ). Το σχολείο όμως φέρνει, όπως δείξαμε παραπάνω, σε επαφή τους μαθητές /τριες με μια συγκεκριμένη τυπική γλώσσα που αποτελεί ένα μεμονωμένο γλωσσικό ύφος. Έτσι όμως παραγνωρίζονται η πολυμορφία της γλώσσας και τα ποικίλα γλωσσικά ύφη που ομιλούνται μέσα στην κοινωνία και στην οικογένεια. Αυτό έχει ως συνέπεια το σχολείο να ζητά από τους μαθητές να προσαρμοστούν σε μια στερεότυπη γλώσσα, η οποία είναι αντίθετη με τις διαισθήσεις που έχουν διαμορφώσει από την εμπειρία τους. Οι μαθητές που ανταποκρίνονται πιο αποτελεσματικά στις απαιτήσεις του σχολείου, είναι εκείνοι που στο οικογενειακό τους περιβάλλον είχαν την ευκαιρία να ακούν παρόμοια γλωσσική μορφή με αυτή που προωθεί. Με δεδομένα τα παραπάνω, η προσέγγιση που υιοθετείται από τα νέα βιβλία της γλώσσας στο δημοτικό σχολείο είναι η επικοινωνιακή, η οποία συνιστά τη χρήση μια ποικιλίας κειμένων στη διδασκαλία ώστε οι μαθητές/τριες να έρθουν σε επαφή με διαφορετικούς τρόπους επικοινωνίας. Η διδασκαλία εντατικής γραμματικής που ως τώρα θεωρούταν από τους περισσότερους γονείς και αρκετούς εκπαιδευτικούς ως το βασικό στοιχείο στην επιτυχία του μαθήματος δεν πρέπει να γίνεται στον ίδιο βαθμό πια. Για να είναι κάποιος επαρκής ομιλητής (γραπτά ή προφορικά) δε φτάνει μόνο να γνωρίζει το δομικό σύστημα της γλώσσας του (γραμματική) αλλά να κάνει καλή χρήση αυτού του συστήματος ανάλογα με την περίσταση επικοινωνίας; (λειτουργική χρήση) . Δίνεται προτεραιότητα λοιπόν στη λειτουργική χρήση του λόγου και μέσω αυτής γίνεται η διδασκαλία της γραμματικής και η κατανόηση του γλωσσικού συστήματος. Πάλι εδώ όμως τίθεται ο ίδιος προβληματισμός με αυτόν που έθετε ο Bernstein όταν αναφερόταν στην επαφή των παιδιών με τους γλωσσικούς κώδικες. Μήπως δηλαδή πάλι με την επικοινωνιακή προσέγγιση που προωθούν τα βιβλία, αποκλείονται μαθητές που πριν έρθουν στο σχολείο δεν είχαν αρκετές ευκαιρίες να έρθουν σε επαφή με τις διαφορετικές μορφές που παίρνει ο προφορικός και γραπτός λόγος;

Καπετσώνης Κων/νος